

บทที่ 3

การดำเนินการวิจัย

(RESEARCH METHODOLOGY)

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเพื่อการพัฒนา โดยมีเป้าหมายของการวิจัยอยู่ที่กระบวนการฟื้นฟูภูมิปัญญาด้านสิ่งทอของชุมชนคอยเต่าเพื่อนำไปสู่อัตลักษณ์ของสิ่งทอที่จะถูกพัฒนาขึ้นมา โดยผ่านกระบวนการฟื้นฟูภูมิปัญญา ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักวิจัยและชาวบ้านที่ร่วมในกระบวนการวิจัยจึงมีความสำคัญโดยชาวบ้านจะเป็นผู้กระทำ (actor) และผู้ที่ได้รับผลประโยชน์จากการร่วมกระบวนการ ส่วนนักวิจัยจะเป็นเพียงผู้ให้การกระตุ้นและแสดงบทบาทเป็นพี่เลี้ยงและเป็นผู้เรียบเรียงข้อมูล ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผสมผสานกับวิธีการทางการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมในการดำเนินงานวิจัย โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยที่สำคัญดังนี้

1. การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR)
2. การวิเคราะห์และวางแผนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม (Appreciation Influence & Control: AIC)
3. การจัดทำแผนที่ความคิด (mindmap)
4. การจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (participatory learning process)

1. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการที่ผู้วิจัยใช้กำหนดกรอบในการเลือกชุมชนทำความรู้จักและสร้างความคุ้นเคยกับชุมชน เพื่อให้เกิดความไว้วางใจและยอมรับ หาแนวร่วมในการทำงาน กำหนดปัญหาของชุมชนโดยให้ชาวบ้านในชุมชนร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาและแนวทางในการแก้ปัญหา โดยมีผู้วิจัยจะทำหน้าที่เป็นผู้กระตุ้นให้ร่วมกันคิด ช่วยให้เกิดคำปรึกษาสังเกตการณ์และให้คำชี้แนะลักษณะของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผนการดำเนินการ การตัดสินใจการประเมินผลในทุกขั้นตอนต้องอาศัยเทคนิคดังกล่าว ดังนั้นเทคนิคนี้ได้ใช้ขั้นตอนในการศึกษาหลายขั้นตอน เช่น ขั้นตอนในการวางแผนเพื่อฟื้นฟูลวดลายดั้งเดิม ขั้นตอนการพัฒนาด้านสีย้อม ด้านลวดลาย การจัดการวัตถุดิบและทรัพยากรที่มีอยู่แล้ว ซึ่งทุกขั้นตอนสมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมโดยการประชุมและการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม บางขั้นตอนใช้วิธีการสัมภาษณ์เจาะลึก

2. การวิเคราะห์และวางแผนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม เป็นเทคนิคที่ใช้ชาวบ้านในชุมชนช่วยกันวิเคราะห์และแสดงความคิดเห็นในทุกๆ ด้านเกี่ยวกับชุมชนของตนเองอย่างเสรี เพื่อให้ได้มาซึ่งวิธีการที่เหมาะสมในการแก้ปัญหาอย่างได้ผล ตามขั้นตอนการดำเนินงานอย่างมีทิศทางตามแผนปฏิบัติการตามหน้าที่ของแต่ละคนแต่ละฝ่ายที่รับผิดชอบโดยแบ่งขั้นตอนหลักเป็น 3 ขั้นตอน คือ

- **Appreciation** เป็นขั้นตอนที่สมาชิกเสนอความคิดเห็นข้อมูลจากประสบการณ์ของแต่ละคน โดยจัดประชุมสมาชิก ให้มีความสำคัญกับผู้รู้ ได้เล่าถึงความสำคัญของผ้า แต่ละลายว่ามีความสำคัญอย่างไรต่อจิตใจของผู้ทอ และผู้ที่ได้รับผ้าทอมีความสำคัญต่อชุมชนอย่างไร ถ้าพื้นฟูลวดลายดั้งเดิมขึ้นมาแล้วจะสามารถนำไปใช้ประโยชน์อะไรได้บ้าง โดยมีขั้นตอนดังนี้

A₀ เตรียมชุมชนในด้านสถานที่และผู้เข้าร่วมในการทำกิจกรรม

A₁ กระบวนการทบทวนความรู้เดิม ด้านลวดลายผ้าดั้งเดิม โดยการให้ชาวบ้านแต่ละคนเล่าประสบการณ์เกี่ยวกับลักษณะลวดลายผ้าดั้งเดิม ความคุณค่า ความหมาย และการทอผ้าแต่ละลาย รวมทั้งประวัติที่ผ่านมา ปัญหาเกี่ยวกับการรวมกลุ่มทอผ้า และวัตถุดิบในการทอผ้าและย้อมสีผ้า โดยผู้วิจัยกระตุ้นให้ชาวบ้านแสดงความคิดเห็น ส่วนวิทยากรได้นำข้อคิดเห็นของสมาชิกทุกคน จัดแยกตามหมวดหมู่เขียนลงเป็นแผนที่ความคิด (mindmap) เพื่อให้ชาวบ้านเห็นภาพรวมของสภาพปัญหาและข้อมูลที่มีอยู่ในปัจจุบัน

A₂ สมาชิกทุกคนเสนอความคิดเห็น เป็นแนวทางในการฟื้นฟูและพัฒนาลวดลายดั้งเดิม โดยเสนอผู้รู้ที่สามารถทอลายดั้งเดิมได้ แหล่งในการตามหาฟืมลวดลายดั้งเดิม แหล่งวัตถุดิบในการย้อมสีธรรมชาติ ผู้วิจัยสรุปแนวความคิดแสดงภาพรวมและกระตุ้นให้ชาวบ้านเสนอความคิดเห็นหรือแนวทางเพิ่มเติมลงตามหัวข้อต่างๆบนกระดาษรูป

- **Influence** เป็นขั้นที่สมาชิกมีโอกาสคิดแนวทางในการพัฒนาร่วมกัน โดยการจัดประชุมสมาชิกเพื่อหาแนวทางในการพัฒนาร่วมกันในการทำวิสัยทัศน์ร่วมที่ได้จาก A เช่น ร่วมกันหาแนวทางหรือเทคนิคในการฟื้นฟูลวดลายดั้งเดิม โดยแต่ละคนเสนอแนวทาง กิจกรรมที่จะทำ แล้วนำมาจัดลำดับความสำคัญกิจกรรมไหนที่สมาชิกทำเองได้ กิจกรรมไหนที่ต้องขอความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอก โดยสรุปแนวทางในการฟื้นฟูและพัฒนาลวดลายดั้งเดิมได้ดังนี้

I1 จาก A ได้ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะลวดลายผ้าและแนวทางในการจัดกิจกรรมฟื้นฟูลวดลายดั้งเดิมแล้วนำมาสรุปแยกเป็นกิจกรรมและร่วมกันเสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมในแต่ละกิจกรรม

I2 นำกิจกรรมแต่ละกิจกรรม เช่น กิจกรรมตามหาผ้าลวดลายดั้งเดิม ค้นหาตัวผู้รู้ผู้รู้ในการทอผ้าแต่ละลวดลาย จัดหาอุปกรณ์การทอ ตามหาฟืมลวดลายดั้งเดิม จัดหาวัตถุดิบในการ

ยอมถื อุปกรณ์การยอมและองค์ความรู้ด้านการยอมสี่ธรรมชาติ เป็นต้น เพื่อมาพิจารณาคร่วมกันว่าจะทำกิจกรรมใดก่อนและหลัง กิจกรรมหนสามารถทำได้เองได้กิจกรรมไหนต้องขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานข้างนอก แล้วจัดเรียงลำดับกิจกรรมลงในกระดาษ

- **Control** เป็นการนำแนวคิดในการพัฒนามาวางแผนปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม (ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2543: 211) โดยการนำกิจกรรมที่จำแนกไว้แล้วมาทำแผนปฏิบัติการว่าจะทำอะไร ทำไม่ต้องทำ มีวัตถุประสงค์อะไร เป้าหมายหรือผลที่หวังไว้ มีวิธีการดำเนินการอย่างไร ทำเมื่อไหร่ ใช้งบประมาณเท่าไหร่ ใครเป็นผู้รับผิดชอบในเรื่องหรือกิจกรรมแต่ละอย่าง ผู้ที่ต้องขอความร่วมมือ เช่น การฟื้นฟูปลายเกิดแต่ต้องใ้วัสดุอะไรบ้าง ใครจะเป็นคนทำ ทำที่ไหน เมื่อไหร่ ใ้เวลานานเท่าไหร่ ต้องขอความช่วยเหลือจากใครบ้าง

3. การจัดทำแผนที่ความคิด (mind map) มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างภาพรวมทิศทาง แนวโน้ม และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อหัวข้อหรือประเด็นของการประชุมในสถานการณ์ปัจจุบัน โดยที่สมาชิกทุกคนมีอิสระที่จะเสนอความคิดเห็นและอธิบายความคิดเห็นของตนอย่างชัดเจนใ้กลุ่มรับทราบ หลังจากเสนอความคิดเห็นทุกคนก็นำแต่ละความเห็นมาจัดหมวดหมู่และจัดลำดับ นำเสนอในที่ประชุมรวมอีกครั้ง (ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์, 2544: 173-174) เช่น การประชุมเพื่อสรุปปัญหาในการจัดการกลุ่มและเสนอแนวทางในการแก้ปัญหา

4. การจัดกระบวนการเรียนรู้การมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการที่ถอดตัวแบบมาจากกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมที่เน้นใ้ผู้เข้าร่วมใ้เปิดสมอง เปิดใจที่จะเรียนรู้และลงมือทำด้วยการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ (บัณฑิต อ่อนคำ และสามารณ ศรีจางนงค์, 2544: 34) เช่น กระบวนการเรียนรู้วิธีการทอดลวดลายดั้งเดิมร่วมกัน กระบวนการเรียนรู้วิธีการยอมสี่ธรรมชาติ

สถานที่ดำเนินการวิจัย (Locale of Study)

เพื่อใ้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และขอบเขตของการวิจัย ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ทำการวิจัยในตำบลคอยเต่า อำเภอคอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ ด้วยเหตุผลดังนี้ ชุมชนคอยเต่าเป็นชุมชนพื้นเมือง ซึ่งชาวบ้านประกอบอาชีพรับจ้าง ทำนา และทอผ้าเป็นอาชีพเสริมหลังจากว่างจากการทำนา การทอผ้าที่นั่นชาวบ้านจะรับจ้างทอโดยผ่านทางพ่อค้าคนกลาง ชาวบ้านที่ทอผ้าเป็นคิดที่จะรวมกลุ่มกันเพื่อทำกิจกรรมทอผ้าแต่ยังมีปัญหาเรื่องงบประมาณ จึงปรึกษากับองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เพื่อขอการสนับสนุนด้านงบประมาณอีกทั้ง อบต. เล็งเห็นถึงความสำคัญ ของการส่งเสริมอาชีพจึงปรึกษาร่วมกันเห็นว่าควรมีนักวิชาการเข้ามาใ้คำแนะนำและช่วยเหลือ อบต. จึง

ได้ติดต่อมาขอคำแนะนำจากผู้วิจัยโดยผ่านทางบุคคลที่รู้จัก ผู้วิจัยจึงเข้าไปที่คอยเต่าและได้วิเคราะห์ถึงปัญหาร่วมกันกับชาวบ้านและ อบต. เมื่อวิเคราะห์แล้วเห็นว่าชุมชนนี้มีสิ่งที่น่าสนใจที่สำคัญ คือมีลวดลายผ้าดั้งเดิมที่น่าสนใจ และน่าเสียดายถ้าจะเสื่อมสูญไปเพราะลวดลายดั้งเดิมนั้นได้หายไปจากชุมชนมากกว่า 30 ปีแล้ว ผู้วิจัยจึงได้เสนอการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเพื่อที่จะฟื้นฟูลวดลายดั้งเดิมของชุมชนคอยเต่าขึ้นมาเป็นการร่วมกันคิด ร่วมกันทำเพื่อก่อให้เกิดเป็นกิจกรรมเพื่อสร้างรายได้และอาชีพอีกประการหนึ่งเพื่อเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมดั้งเดิมไว้เพื่อสืบทอดต่อเยาวชนรุ่นหลังต่อไป

ประชากรในการวิจัย

(The Population)

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังนั้น เกณฑ์ในการคัดเลือก ผู้เข้าร่วมวิจัยในครั้งนี้จึงพิจารณาประชากรจาก ผู้ที่ให้ข้อมูล (key informants) คือ 1) นายขาว ลินธิ 2) ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล 3) ชาวบ้านที่สมัครใจเข้าร่วมพัฒนาภูมิปัญญาด้านสิ่งทอจำนวน 10 คน ประกอบด้วย ชาวบ้านจากหมู่บ้านคอยเต่า (หมู่ 3) จำนวน 2 คน หมู่บ้านสันป่าคำ (หมู่ 6) จำนวน 6 คน หมู่บ้านคอยเต่าใต้ (หมู่ 10) จำนวน 2 คน

ขั้นตอนในการวิจัย

เนื่องจากการวิจัยนี้เป็น การวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative method) รวมทั้งใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research or PAR) ซึ่งการศึกษาและการเก็บข้อมูลนั้นจะมีวิธีการเก็บจากแหล่งข้อมูล โดยการสังเกตพฤติกรรมแบบมีส่วนร่วม (participation observation) การพูดคุย สอบถาม สัมภาษณ์เชิงลึก (indept interview) จากเอกสารทางวิชาการและเอกสารท้องถิ่น ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการวิจัยนำไปสู่เป้าหมายตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ 3 ประการข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีแนวทางในการดำเนินการวิจัยตามขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาลักษณะของภูมิปัญญาด้านสิ่งทอของชุมชนคอยเต่า การเก็บข้อมูลเพื่อเข้าใจชุมชนนั้น ควรจะเริ่มที่การเข้าใจสภาพพื้นที่และการตั้งถิ่นฐานของชุมชนก่อน (อุทัย ดุลยเกษม, 2536: 11) ดังนั้น ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งชุดข้อมูลในการเก็บดังต่อไปนี้

ชุดที่ 1 ประวัติความเป็นมาและข้อมูลพื้นฐานของชุมชนคอยเต่า

เป็นการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและข้อมูลพื้นฐาน ของชุมชนคอยเต่า ในลักษณะทางกายภาพ เช่น ขนาด ที่ตั้ง อาณาเขตติดต่อ การตั้งถิ่นฐาน ประชากร

ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น ลักษณะทางโครงสร้างทางสังคม เช่น การศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี และกลุ่มทางสังคม ลักษณะทางการเมืองและการปกครอง ลักษณะทางเศรษฐกิจของชุมชน เป็นการเก็บจากเอกสารทางวิชาการ ซึ่งมีผู้ชำนาญการในเรื่องนี้ได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลไว้ในระดับหนึ่งแล้ว และศึกษาจากเอกสารท้องถิ่น เช่น ทะเบียนราษฎร เอกสารการแจ้งเสียภาษี เป็นต้น ส่วนข้อมูลเชิงลึกทางด้านสังคม การเมือง และเศรษฐกิจของชุมชนคอยเต่า ได้เก็บจากบุคคลที่เป็นสมาชิกในชุมชนเป็นเวลานาน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน พัฒนาการตำบล/อำเภอ หัวหน้าครัวเรือน เกษตรตำบล/อำเภอ ครู พระ ผู้อาวุโส ผู้นำกลุ่มต่างๆ และสมาชิกครัวเรือน การเก็บข้อมูลโดยการพูดคุย สังเกตพฤติกรรมกรรมกรมีส่วนร่วม สัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ สัมภาษณ์เชิงลึก

ชุดที่ 2 ข้อมูลลักษณะของชุมชนคอยเต่าที่เป็นปัจจัยและเงื่อนไขของการพัฒนาภูมิปัญญาด้านสิ่งทอ

เพื่อให้ได้ข้อมูลตรงตามวัตถุประสงค์ในการวิจัย จึงแบ่งข้อมูลในชุดนี้ออกเป็น 2 ลักษณะคือ

1. เป็นการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะของชุมชนคอยเต่า ในอดีตที่มีความเกี่ยวข้องกับการทอผ้าในด้าน ความรู้ ทักษะความชำนาญ ความเชื่อ ลักษณะของลวดลาย การให้ความหมายของลวดลาย รูปแบบที่ใช้เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน ลักษณะของการรวมกลุ่มหรือการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนมาเกี่ยวข้องกับการทอผ้ารวมถึงข้อมูลส่วนตัวของชุมชน และบทบาทของรัฐที่มีต่อกิจกรรมการทอผ้าในอดีตเป็นอย่างไร โดยการพูดคุย สังเกตพฤติกรรมแบบมีส่วนร่วม และสัมภาษณ์เชิงลึกกับชาวบ้านในชุมชนคอยเต่าที่มีความเกี่ยวข้องกับการทอผ้าที่ผ่านมาซึ่งประกอบด้วย ผู้สูงอายุ ผู้รู้ สมาชิกกลุ่มแม่บ้าน ผู้นำกลุ่ม กำนัน และกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น

2. เป็นการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะของชุมชนคอยเต่าที่เข้าร่วมในการพัฒนาภูมิปัญญาด้านสิ่งทอ โดยศึกษาจากอดีตว่าเคยมีการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาภูมิปัญญาด้านสิ่งทอหรือไม่ มีลักษณะอย่างไร ประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวอย่างไร มีปัจจัยและเงื่อนไขอะไรที่ทำให้เกิดความต้องการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาภูมิปัญญาด้านสิ่งทอ โดยการพูดคุย สังเกตการมีส่วนร่วมและสัมภาษณ์เชิงลึกกับสมาชิกชุมชนคอยเต่าจำนวน 10 คน ผู้รู้ ผู้นำกลุ่ม เป็นต้น

ชุดที่ 3 ลักษณะของลวดลายดั้งเดิมของชุมชนคอยเต่า

เป็นการรวบรวมข้อมูล เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของลวดลายดั้งเดิมของชุมชนคอยเต่าทั้ง 7 ลาย คือ ลายเกล็ดเต่า ลายสอง ลายขมุก ลายดีดกน้อย ลายดีดกใหญ่ ลายเกย

และลายเซ็นแซง ตั้งแต่ความหมาย ความเชื่อของแต่ละสวดลาย จนถึงขั้นตอนในการทอของแต่ละสวดลาย โดยการพูดคุย สังเกตแบบมีส่วนร่วมและสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้รู้ในแต่ละสวดลาย

เครื่องมือที่ใช้และการเก็บรวบรวมข้อมูล (research instrument and data collection)

เนื่องจากการวิจัยในส่วนนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บข้อมูลด้วยการพูดคุย สอบถาม สังเกตแบบมีส่วนร่วมและสัมภาษณ์เชิงลึก (indept interview) ระหว่างผู้วิจัยกับชุมชนคอยเต่า ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่ม ผู้สูงอายุ พระ ครู กรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล และสมาชิกครัวเรือนที่มีความตั้งใจจะช่วยกันพัฒนาภูมิปัญญาด้านสิ่งทอของชุมชนคอยเต่า ซึ่งชาวบ้านในชุมชนคอยเต่าได้รู้จักและเข้าใจในการที่ผู้วิจัยเข้าไปในชุมชนคอยเต่าเพื่อช่วยชาวบ้านพัฒนาภูมิปัญญาด้านสิ่งทอ จึงให้ความร่วมมือเกี่ยวกับการบอกข้อมูลเป็นอย่างดี

การทดสอบเครื่องมือ (pre-testing of instument)

เนื่องจากการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่เก็บข้อมูลโดยการพูดคุย สอบถาม สังเกตพฤติกรรม สัมภาษณ์เชิงลึก จดบันทึกและบันทึกเทป ดังนั้น ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเป็นข้อมูลที่ต้องสร้างความเข้าใจและตีความเพื่อให้ข้อมูลที่ได้ออกมาถูกต้องมีความตรงและเชื่อถือได้ จึงจำเป็นต้องใช้วิธีตรวจสอบข้อมูล โดยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (triangulations) ซึ่งตรวจสอบแหล่งที่มาต่างๆ ของข้อมูลด้วยวิธีต่างๆ ดังนี้

1. การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (data triangulation) เพื่อดูความถูกต้องของข้อมูลจากแหล่งที่ได้ข้อมูลมาทั้งแหล่งเวลา สถานที่และบุคคลว่าถ้าต่างเวลา ต่างสถานที่ ต่างบุคคล ข้อมูลจะแตกต่างกันหรือไม่ เช่น ตรวจสอบความเชื่อ และความหมายของสวดลายดั้งเดิม เป็นต้น

2. การตรวจสอบสามเส้าด้วยวิธีการรวบรวมข้อมูล (methodological triangulation) ระหว่างวิธีใดวิธีหนึ่งกับหลายๆ วิธีรวมกัน เช่น จากคำบอกเล่า จากวิธีปฏิบัติ และจากการบันทึก นอกจากนี้แล้ว ข้อมูลต่างๆ ที่ใช้ประกอบการวิจัยและการตีความเรื่องราวต่างๆ ต้องผ่านการตรวจสอบเป็นระยะ โดยผู้เกี่ยวข้องทุกขั้นตอน ตั้งแต่เริ่มการวิจัยจนเสร็จสิ้นการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

(Analysis of Data)

ในการดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการอธิบายความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องตามกรอบแนวคิด โดยนำข้อมูลที่เก็บได้จากภาคสนามที่ได้จากการพูดคุย สังเกต และสัมภาษณ์ นำมาเข้าสู่กระบวนการวิเคราะห์ โดยการ

จำแนกและจัดหมวดหมู่ข้อมูล ลงรหัสประเภท ข้อมูลที่มีลักษณะคล้ายกันมารวมไว้เป็นหมวดหมู่ ให้สามารถเข้าใจง่าย และมีความสัมพันธ์เชิงเหตุผลเพื่อให้เกิดความเข้าใจว่า อะไร ทำไม อย่างไร จากนั้นเป็นขั้นตอนของการสรุปและยืนยันให้เห็นข้อมูลที่เก็บได้ จากการสังเกต สัมภาษณ์ ซึ่งเป็นการสรุปยืนยันความถูกต้องของข้อมูล เรื่องราวที่นำมาวิเคราะห์ทุกขั้นตอนต้องถูกตรวจสอบ ความถูกต้อง ความเที่ยงตรง จากข้อมูลเดิม โดยอาศัยความจริงที่ปรากฏในชุมชนที่เก็บได้ และจาก แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาประกอบการวิเคราะห์ นอกจากนี้การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับเนื้อหาของการศึกษาในประเด็นของข้อมูลที่เป็นเอกสาร เช่น ข้อมูลพื้นฐาน ลักษณะทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เป็นต้น โดยผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูล หรือๆ กันตลอดเวลาที่ดำเนินการศึกษาและจดบันทึกอย่างละเอียด

ขั้นตอนที่ 2 เพื่อศึกษาวิธีการพัฒนาภูมิปัญญาด้านสิ่งทอของชุมชนคอยเต่า จึงได้แบ่งขั้นตอนในการดำเนินการเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

ในขั้นตอนนี้ได้กำหนดการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ดังนั้นจึงได้แบ่งขั้นตอนในการดำเนินการเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

2.1 ศึกษาลักษณะของวิธีการและกระบวนการในการฟื้นฟูภูมิปัญญาด้านสิ่งทอ

ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้จัดประชุมกลุ่มสมาชิกชุมชนคอยเต่าจำนวน 10 คน เพื่อกำหนดแนวทาง วิธีการ ในการฟื้นฟูภูมิปัญญาด้านสิ่งทอ ในการกำหนดแนวทางและวิธีการฟื้นฟูนั้น ได้นำเทคนิค AIC (Appreciation Influence and Control) เข้ามาใช้ในการวางแผนการปฏิบัติการฟื้นฟูภูมิปัญญาด้านสิ่งทอ เพื่อให้การดำเนินการเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ โดยมีผู้รับผิดชอบ เพื่อให้ประสบความสำเร็จ ซึ่งเทคนิค AIC มีขั้นตอนดังนี้

- Appreciation (A) เป็นขั้นที่ให้ผู้รู้และสมาชิกของชุมชนคอยเต่า แสดงถึง คุณค่าของภูมิปัญญาด้านสิ่งทอของชุมชนเอง มีความเข้าใจตรงกันในการที่จะร่วมปฏิบัติงานนี้ พร้อมกันนี้ผู้วิจัยได้แจ้งวัตถุประสงค์ของกิจกรรมให้สมาชิกทุกคนเข้าใจ เปิดโอกาสให้สมาชิกได้พูดคุย แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ ในการวิเคราะห์ปัญหาและแสดงความคิดเห็นในการหาแนวทางเพื่อที่จะฟื้นฟูภูมิปัญญาด้านสิ่งทอของชุมชนขึ้นมา

- Influence (I) เป็นขั้นที่เปิดโอกาสให้สมาชิกแต่ละคนเสนอวิธีการและขั้นตอนที่จะฟื้นฟูภูมิปัญญาด้านสิ่งทอของชุมชนคอยเต่า แล้วนำวิธีการแต่ละวิธีมาสรุปและเรียงลำดับความสำคัญร่วมกันว่าจะเริ่มทำกิจกรรมใดก่อน

- Control (C) เป็นการนำกิจกรรมหรือวิธีการที่ได้ตกลงร่วมกันมากำหนดเป็นแผนปฏิบัติ (action plan) เพื่อวางลำดับของขั้นตอนการปฏิบัติงาน กำหนดเวลา งบประมาณ และผู้รับผิดชอบในแต่ละกิจกรรม

ดังนั้น ในขั้นตอนนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม โดยดำเนินการดังนี้ (1) ประชุมกลุ่มสมาชิกเพื่อกำหนดแนวทางในการฟื้นฟูภูมิปัญญาสิ่งทอ (2) วางแผนการปฏิบัติการฟื้นฟูภูมิปัญญาสิ่งทอและผู้รับผิดชอบชิ้นงาน (ใช้เทคนิค AIC) (3) ดำเนินการตามแผนที่วางไว้ (4) ประชุมกลุ่มเพื่อตรวจและวิเคราะห์ความถูกต้องของชิ้นงานเป็นระยะ และชิ้นงานในขั้นตอนที่สำเร็จแล้ว โดยการวิเคราะห์จากผู้รู้ในภูมิปัญญานั้นๆ (5) จดบันทึกและสรุป

ในขั้นตอนนี้ สมาชิกทุกคนก็ร่วมกันดำเนินการตามแผนที่วางไว้ จนได้เป็นชิ้นงานออกมาคือลวดลายดั้งเดิม 7 ลาย คือลายเกล็ดเต่า ลายขมูก ลายเกย ลายชิ้นแซง ลายคีคอกน้อย ลายคีคอกใหญ่ และลายสอง โดยในขณะที่ดำเนินงานนั้น ผู้รู้ในแต่ละลวดลายจะมีการตรวจและวิเคราะห์ความถูกต้องของชิ้นงานเป็นระยะ พร้อมกับถ่ายทอดภูมิปัญญานั้นๆ ให้กับสมาชิกคนอื่นที่ยังทอไม่เป็น และเมื่อชิ้นงานแต่ละลวดลายสิ้นสุดแล้ว จึงนำมาตรวจและวิเคราะห์ร่วมกันอีกครั้งหนึ่ง เพื่อความถูกต้องของลวดลาย ซึ่งในการดำเนินงานตั้งแต่ต้นจนสิ้นสุดการปฏิบัติการฟื้นฟูภูมิปัญญาด้านสิ่งทอผู้วิจัยต้องจดบันทึกอย่างละเอียดและสรุปข้อมูลร่วมกับสมาชิกและผู้รู้อีกครั้งเพื่อความถูกต้องของข้อมูล

2.2 วิธีการในการพัฒนากระบวนการผลิตสิ่งทอของชุมชนดอยเต่า

ในขั้นตอนนี้ได้กำหนดการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมและใช้เทคนิคการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม คือ การสาธิตและการศึกษาดูงาน ซึ่งมีการจัดกิจกรรมและวิธีการในการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยการจัดประชุมกลุ่มสมาชิกของชุมชนดอยเต่า เพื่อประเมินปัญหาความต้องการของสมาชิกในขั้นตอนของกระบวนการผลิตสิ่งทอตั้งแต่การย้อมสีจากธรรมชาติ การทอ ลวดลาย สมาชิกต้องพัฒนาในขั้นตอนนี้ไหน อย่างไร เนื้อหาที่จัดการและเลือกวิธีการในการจัดการเรียนรู้พร้อมกับการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับเนื้อหาของปัญหาที่ต้องการเมื่อได้จัดกิจกรรมตามวิธีการในการจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเสร็จสิ้นแล้วก็มาประชุมกลุ่มร่วมกันประเมินผลว่ากิจกรรมที่ได้ปฏิบัติไปแล้วนั้น ได้ความรู้อะไรเพิ่มเติมบ้าง ตรงตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้หรือไม่ อย่างไร ซึ่งผู้วิจัยต้องจดบันทึกขั้นตอนในการปฏิบัติโดยละเอียด และสรุปตามวัตถุประสงค์

ส่วนขั้นตอนของการจัดกิจกรรมและวิธีการในการจัดกระบวนการเรียนรู้อันผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมในขั้นตอนนี้ โดยการสาธิต (demonstration) ซึ่งเป็นการแสดงการสาธิตการทอผ้า โดยวิทยากรที่มีความรู้และความชำนาญที่ทักษะในกระบวนการผลิตสิ่งทอที่ต้องการจะพัฒนาเป็นการแสดงขั้นตอนในการปฏิบัติให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้เห็นกระบวนการหรือการปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งอย่างถูกต้อง เป็นการได้เห็นของจริง ซึ่งอาจจะร่วมฝึกปฏิบัติด้วยก็ได้ และในการฝึกปฏิบัตินั้น สมาชิกทุกคนควรร่วมกันกำหนดวัตถุประสงค์ว่าต้องการที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องอะไร เช่น

ต้องการที่จะเรียนรู้เทคนิคของการข้อมสืจากวัฒนธรรมชาติก็ต้องมีการประชุมกำหนดแผนการ
 สาธิตแต่ละขั้นตอนร่วมกับวิทยากร มีการจัดเตรียมอุปกรณ์ จัดเตรียมสถานที่ จากนั้น วิทยากรก็จะ
 ทำการสาธิตอย่างช้าๆ พร้อมกับบรรยายขั้นตอนที่สำคัญ และให้ผู้เข้าร่วมฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง ซึ่ง
 ตลอดทุกขั้นตอน ผู้วิจัยต้องจดบันทึก บันทึกเทป บันทึกภาพ และสรุปขั้นตอน ร่วมกับวิทยากร
 และผู้เข้าร่วมปฏิบัติ

นอกจากการสาธิตแล้วผู้วิจัยได้กำหนดกิจกรรมและวิธีการในการจัดกระบวนการ
 เรียนรู้โดยการศึกษาดูงาน (field trip) เป็นการศึกษาและหาประสบการณ์ในการทำกิจกรรมอย่าง
 เป็นรูปธรรม โดยการเดินทางไปยังกลุ่มทอผ้าบ้านโป่งคำ จังหวัดน่าน เพื่อศึกษาอบรมเชิง
 ปฏิบัติการทางด้านการข้อมสืวัฒนธรรมชาติ แลกเปลี่ยนความรู้ด้านลวดลายและการจัดการ กลุ่มเป็น
 ทางการเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจโดยวิธีการให้เห็นกับตา และได้สัมผัสกับของจริง โดยที่สมาชิก
 ประชุมร่วมกันเพื่อกำหนดวัตถุประสงค์ว่าต้องการที่จะเพิ่มเติมความรู้ วิธีการและพัฒนาทักษะ
 ต้องการที่จะให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในด้านใดบ้าง และกำหนดรูปแบบของการทำ
 กิจกรรม เพื่อจะได้เตรียมทำข้อมูลและมอบหมายความรับผิดชอบ เมื่อสมาชิกได้ตกลงร่วมกันแล้ว
 ควรปรึกษากันในการเลือกสถานที่ศึกษาดูงาน ที่เป็นพื้นที่ที่มีลักษณะใกล้เคียงกับหมู่บ้านหรือ
 ชุมชนที่ทำการวิจัย เช่น ใช้วัดอุคิบบและทรัพยากรที่ใกล้เคียงกันหรือเหมือนกัน ชุมชนที่จะไปดู
 งานควรเป็นพื้นที่ที่ชุมชนมีประสบการณ์สามารถถ่ายทอดความคิด ความรู้ ทักษะ และการปฏิบัติที่
 เหมาะสมกับผู้เริ่มต้นในการทำกิจกรรมนั้นและควรกำหนดระยะเวลาที่เหมาะสมสำหรับการศึกษา
 ดูงานร่วมกัน

หลังจากได้ศึกษาดูงานแล้ว ผู้วิจัยและสมาชิกต้องสรุปผลบทพวนการศึกษาดู
 งานร่วมกันในด้านของความรู้ ทักษะ และวิธีการปฏิบัติที่ถูกต้องขั้นตอน จากนั้น ควรมีการ
 คิดตามประเมินผลเพื่อดูว่าชาวบ้านหรือสมาชิกได้นำความรู้ ทักษะ และวิธีการปฏิบัติจากการศึกษา
 ดูงานมาปฏิบัติในพื้นที่ชุมชนของตนเองได้จริง ดังนั้น ในขั้นตอนของการพัฒนา
 กระบวนการผลิตสิ่งทอของชุมชนคอยแต่สามารถสรุป การดำเนินการได้ดังนี้

1. ประเมินปัญหาความต้องการของสมาชิก
2. กำหนดวัตถุประสงค์
3. เลือกกำหนดเนื้อหา
4. เลือกวิธีการในการจัดกระบวนการเรียนรู้ เช่น การสาธิต และการศึกษาดูงาน
5. ประเมินผล
6. จดบันทึกและสรุป

ขั้นตอนที่ 3 เพื่อศึกษาผลของการพัฒนาภูมิปัญญาด้านสิ่งทอของชุมชนคอยเต่า

ในขั้นตอนนี้ได้กำหนดการวิจัยเป็นวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งมีประเด็นศึกษาผลและประเมินผลที่เกิดจากการพัฒนาภูมิปัญญาด้านสิ่งทอในลักษณะของความสามารถในการจัดการผลิตภัณฑ์เพื่อนำไปสู่การสร้างเป็นฐานงานอาชีพของชุมชนโดยศึกษาถึงผลิตภัณฑ์ผ้าทอชุมชนคอยเต่า และความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการผ้าทอ เช่น การสร้างอัตลักษณ์ใหม่ของภูมิปัญญาสิ่งทอ การขยายเครือข่ายด้านการผลิต การตลาด และการจัดการผลิตภัณฑ์ผ้าทอ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจะเป็นการประชุมกลุ่มเพื่อหาข้อสรุปของปัญหาและวางแนวทางในการแก้ปัญหาาร่วมกันประชุมวางแผนการจัดตั้งกลุ่มและส่งเสริมความรับผิดชอบในการจัดการกลุ่มร่วมกัน วางกฎระเบียบและหน้าที่ของกลุ่มและประชุมสมาชิกร่วมกับองค์กรปกครองท้องถิ่น เช่น อบต. พัฒนาการอำเภอ เพื่อนำเสนอกิจกรรมของกลุ่มและสร้างเครือข่ายระหว่างกลุ่มอาชีพทอผ้า เพื่อให้การสนับสนุนส่งเสริมด้านงบประมาณ จากข้อมูลที่ได้ในประเด็นต่างๆ จากขั้นตอนที่ 2 และ 3 ผู้วิจัยได้นำมาจัดเป็น หมวดหมู่และวิเคราะห์หาความเชื่อมโยง ความสัมพันธ์เชิงเหตุเชิงผล และแนวคิดทฤษฎีเพื่อทำความเข้าใจความหมายของการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น โดยจะอธิบายถึงความสัมพันธ์ของการฟื้นฟูภูมิปัญญาด้านสิ่งทอของชุมชนคอยเต่า การพัฒนากระบวนการผลิตสิ่งทอ และการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการผลิตภัณฑ์ผ้าทอ โดยใช้การมีส่วนร่วมของชาวบ้านนั้นเป็นอย่างไร จากนั้นจึงได้ประมวลข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ครั้งสุดท้ายมาวิเคราะห์ให้เห็นภาพรวมทั้งหมดของการมีส่วนร่วมของชุมชนคอยเต่า ในการพัฒนาภูมิปัญญาด้านสิ่งทอ ซึ่งตรงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยและตอบปัญหาการวิจัย ได้แล้วนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในลักษณะของการเขียนเชิงบรรยาย

ระยะเวลาดำเนินการวิจัย

(Research Duration)

ในการดำเนินการวิจัยเป็นระยะเวลานานพอสมควร เนื่องจากเป็นการวิจัยเพื่อการพัฒนา โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เห็นผลของการเปลี่ยนแปลงของชุมชนคอยเต่าอันเนื่องมาจากการพัฒนาภูมิปัญญาด้านสิ่งทอ ดังนั้นการวิจัยจึงมุ่งไปที่การพัฒนาที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในมิติต่างๆ ในชุมชน ตามวัตถุประสงค์ ฉะนั้น ขั้นตอนและระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย เพื่อให้ได้คำตอบเชิงประจักษ์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยจึงได้กำหนดขั้นตอน กิจกรรม และระยะเวลาในการวิจัยดังนี้

ขั้นตอนที่	กิจกรรม	ระยะเวลา
1	สำรวจพื้นที่และวิเคราะห์ปัญหาพร้อมกับชาวบ้านชุมชน คอยเต่าและกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล	เมษายน 2545
2	ศึกษาข้อมูลพื้นฐานและลักษณะของภูมิปัญญาด้านสิ่งทอ ชุมชนคอยเต่า	พฤษภาคม 2545- ธันวาคม 2545
3	ศึกษาลักษณะวิธีการและกระบวนการฟื้นฟูภูมิปัญญาด้าน สิ่งทอ	มกราคม 2546- กรกฎาคม 2546
4	ศึกษาลักษณะวิธีการพัฒนากระบวนการผลิตสิ่งทอของ ชุมชนคอยเต่า	สิงหาคม 2546- กุมภาพันธ์ 2547
5	ศึกษาผลของการพัฒนาภูมิปัญญาด้านสิ่งทอของชุมชน คอยเต่า	มีนาคม 2547- ตุลาคม 2548
6	วิเคราะห์ข้อมูล สรุป แปลความหมาย และเขียนรายงาน สรุปผลการวิจัย	พฤศจิกายน 2548- มกราคม 2549